

ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԱՔԱՆՉԵԼԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Հայ մատենագրության պատմությունը հայ ազգի մշակույթի մի բաղկացուցիչ մասն է: Եթե չլիներ այն, մենք դժվար թե գաղափար ունենայինք մեր ազգի պատմության վերաբերյալ:

Բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արշակ Մադոյանի «Խորհուրդ մեծ և սքանչելի» (Երևան, 1999, 160 էջ) գիրքը նվիրված է հայ մշակույթի այդ բնագավառի ուսումնասիրությանը: Հեղինակն ընտրել է հայ մատենագրությունը և նրանում եղած գաձերը համարամատչելի ձևով ունկնդիրներին ներկայացնելու իր եղանակը:

Հայ մատենագրության պատմության վերաբերյալ ընդհանրապես գրվել են բազմաթիվ աշխատություններ: Հրատարակվել են նշանավոր հայագետներ, Մխիթարյան միաբաններից Գարեգին Զարբհանյանի «Պատմություն հայերեն դպրության» (Վենետիկ, 1865), Մանուկ Աբեղյանի «Հայոց հին գրականության պատմություն» (Երևան, 1968), Առաքել Առաքելյանի «Հայ ժողովրդի մտավոր մշակույթի զարգացման պատմություն» (Ե., հ. 1, 1959, հ. 2, 1964), Երևանի պետական համալսարանի հրատարակած «Հայ մշակույթի նշանավոր գործիչները» (Ե., 1976) և այլ աշխատություններ: Սակայն դրանք գիտական բնույթ ունեն: Պրոֆեսոր Ա. Մադոյանի աշխատանքը տարբերվում է վերջիններից իր գիտահամարամատչելի բնույթով: Ա. Մադոյանի աշխատանքը ոչ միայն վերաբերում է մատենագիրներին, այլև համառոտ ձևով ներկայացվում է մի ամբողջ ժամանակաշրջանի (սկզբից մինչև ԺԸ դար) պատմությունը և քննարկությունը: Ուսումնասիրությունը չնայած հակիրճ է, բայց անդրադառնում է գլխավոր հարցերին: Սկսում է Հայկ Նահապետից, հայոց լեզվից, Գողթան մատեններից, «Սասնա տմից», գրում է V-XVIII դդ. հեղինակների մասին: Այս գործիչների պատկերը գծագրելիս երբեմն տրվում են նաև բնագրեր, որոնք դաստիարակչական նշանակություն ունեն երիտասարդ սերնդի համար:

Ա. Մադոյանը ոչ միայն վերլուծում է տվյալ հաղիմակների ստեղծագործությունները, այլև արժեքավորում դրանք և ներկայացնում նյութը: Արտաքուստ պարզ թվացող նյութի հետ մատուցվում են դրա խորքային շերտերը, թե արդյոք այդ մատենագիրները որտեղից են գալիս և ո՛ր են գնում:

Ա. Մադոյանը գլխավոր հարցերը բացահայտելիս շեշտում է այն մտքը, որ բերում է այս կամ այն դարաշրջանի մատենագիրը: Այս իմաստով զգալի աշխատանք է կատարվել հայոց լեզվին նվիրված բաժնում: Մի քանի գծերով ներկայացնելով մեր հին, բայց հարուստ բառապաշարով լեզուն, Ա. Մադոյանը բերում է հայոց քրիստոնեական ժամանակաշրջանում ստեղծված գիրը, իմաստավորում այն: Իր տեսակետը հիմնավորելու համար մատնանշում է ԺԵ դարի բանաստեղծ Առաքել Սյունեցու՝ հայոց լեզվի մասին կարծիքը. «Նախ, որ մեր լեզուն ընդարձակ է, քան

բոլոր այլագգիներինը, մեկը լեզվի ծայրով է խոսում, և մեկը՝ միջին մասով, մեկը՝ տակով, իսկ մերոնք՝ տակով, մեջտեղով և ծայրով: Այդ պատճառով օտարները մեր լեզուն սովորելիս չեն կարող մեզ մամ ուղիղ խոսել: Իսկ մենք բոլորի լեզվով խոսում ենք՝ ինչպես նրանք, որովհետև կարող ենք խոսել երբեմն թավ, երբեմն՝ սոսկ, երկայն և սուղ, քանի որ մեր գրերի մեջ կա երկայն և սուղ, թավ և սոսկ, և դրա համար մեր տառերը շատ են» (էջ 26) «Միջնադարում հավատացել են,- գրում է նա,- թե հայոց այբուբենը կատարյալ է ոչ միայն նրանով, որ լիովին արտացոլում է լեզվի հարուստ հնչյունաշարը, այլև՝ խորհրդանշական կառույց ունի, ամփոփում է տիեզերքի պատկերը» (էջ 26):

Ա. Մադոյանը բարձր է գնահատում նաև մեր պատմաֆոր՝ Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմությունը», Եղիշեի «Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին» աշխատությունում ու հիմնավոր եզրակացություններ անում: Համարներից միշտ էլ կարելի է սովորել և օրինակ վերցնել:

Միջնադարի համարել քնարերգու Գրիգոր Նարեկացուն ներկայացնելիս իմաստավորում է նրա կատարածը, տալիս ժամանակաշրջանի ամբողջ պատկերը, գրում է Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցու, Անիի հուշարձանների և Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» մասին և համեմատում այդ արժեքները իտալական Վերածննդի ժամանակաշրջանում աստեղծված գործերի հետ: Նա ներկայացնում էր «...բնության կախարհիչ պատկերները, մարդկային հոգու թռիչքը, անկումներն ու ապրումները, նոր ուժով դրսևորելով գեղեցիկն զգալու, ըմբռնելու, իմաստավորելու մարդու կարողությունը»:

Միջնադարի մեծ քնարերգու Ներսես Ծնորհալու մասին գրելիս հեղինակն անդրադառնում է պատմական բնույթի հանելուկներին, որոնց բնորոշ էին նրանց ստեղծման «դասական տիպը»:

Սիմեոն Լեհացի (1584-1635) պատմագրի մասին գրելիս անդրադառնում է լեհահայ գաղութին, Հռոմի Պապին և նրա իշխանության տակ գտնվող հոգևոր անձանց:

Գիրքն ավարտվում է Մխիթար Սեբաստացի գործչի գնահատականով:

Գիրքը նվիրված է Արցախի խորհրդարանի առաջին նախագահ Արթուր Մկրտչյանի և Արցախյան պատերազմում զոհված բազմաթիվ ազատամարտիկների հիշատակին:

Մատենագրության պատմության ուսումնասիրությունը, անշուշտ, ունի ճանաչողական, դաստիարակչական նշանակություն:

Գիրքը նախատեսված է գրականագետների, ինրպես և ուսանողների ու բարձր դասարանների աշակերտների համար: